

С.С. Полях, аспірант
Сумський державний університет

МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ОЦІНЮВАННЯ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ МІЖ ФІНАНСОВОЮ ЗАЛУЧЕНІСТЮ НАСЕЛЕННЯ ТА ФІНАНСОВОЮ СТАБІЛЬНІСТЮ

Метою статті є формування теоретичного підходу для оцінки взаємозв'язку між фінансовим залученням населення та фінансовою стабільністю. На підставі аналізованого дослідження було встановлено, що рівень фінансового залучення населення має прямий позитивний зв'язок з фінансовою стабільністю, при чому даний зв'язок не є однобічними. Був розроблений комплекс статистичних показників, які найкраще описують взаємодію між даними явищами. Доведено, що фінансово стабільне середовище сприяє підвищенню загального рівня довіри населення до фінансового ринку, що робить його більш доступним та відкритим.

Ключові слова: фінансова залученість населення, фінансова доступність, фінансова стабільність, економічний ріст, Світовий банк.

Постановка проблеми. Успіх розвитку фінансового сектору безпосередньо залежить від кількості задоволених залучених клієнтів. Дуже часто причиною фінансової нестабільності країни є саме неготовність населення сприймати весь той потік фінансової інформації, який вливається в життя і постійно набуває нових форм. Постійна актуалізація світових фінансових трендів може бути просто не прийнятою жителями того чи іншого регіону з огляду на ті фінансові традиції, що до цього супроводжували всю їхню діяльність. Фінансова політика, як комплекс заходів, спрямованих на перерозподіл наявних ресурсів у фінансовій системі, повинна обов'язково забезпечувати також фінансову доступність, фінансову грамотність, фінансову цілісність і стабільність, що безумовно стане основою для захисту прав споживачів послуг фінансового сектору. Всі перераховані вище якісні задачі фінансової політики потребують особливої уваги з боку регулятора так, як не мають чіткого кількісного вираження, яке можна було б порівнювати із еталонним значенням і робити висновки про відповідність/ невідповідність заданим стандартам. Проте в багатьох наукових роботах доведено, що фінансова доступність або, іншими словами, рівень фінансової залученості населення

має прямий позитивний зв'язок із фінансовою стабільністю, при цьому цей зв'язок не є одностороннім.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Усе те різноманіття існуючих підходів щодо визначення поняття «фінансової стабільності» свідчить про бажання суспільства знайти ті самі важелі впливу на неї і підібрати такий алгоритм дій, який би забезпечував баланс між потребами і можливостями фінансового ринку. Фінансова стабільність за своєю сутністю є на стільки суперечливою категорією, що навіть Міжнародний валютний фонд (МВФ), як провідний інститут із вирішення проблем забезпечення фінансової стабільності у світі, не дає єдиного визначення даного поняття, а просто декларує ті фінансові показники, на основі яких можна говорити про фінансову стабільність. Рада з фінансової стабільності (Financial Stability Board), створена у квітні 2009 р. як міжнародна організація на базі країн Великої «двадцятки», регулярно проводить моніторинг діяльності фінансових інститутів, діяльність яких носить системно утворюючий характер, і надає ряд рекомендацій стосовно стабілізації фінансових механізмів та виявлення системних ризиків. Крім того, в структурі Світового банку є ще одна дослідницька група, Консультативна група з надання допомоги бідним (The Consultative Group to Assist the Poor), яка, починаючи із 90-х років намагається привернути увагу суспільства до важливості забезпечення належного рівня фінансової залученості населення як відокремленого фактору фінансової стабільності.

Формулювання цілей статті. Метою статті є формування теоретичного підходу для оцінки взаємозв'язку між фінансовим залученням населення та фінансовою стабільністю.

Викладення основного матеріалу досліджень. Для того, щоб кількісно оцінити міру зв'язку між фінансовою залученістю та фінансовою стабільністю необхідно чітко розуміти якими статистичними показниками можна їх виміряти. З 2011 р. Світовий банк завдяки фінансуванню з боку Фонду Біла та Мелінди Гейтс запустив проект Global Findex, в рамках якого визначається набір показників і збирається інформація по них для 140 країн світу. Ці показники більше ніж 700 позицій, які демонструють рівень того як доросле населення долучається до фінансового ринку. Можна виділити такі групи показників:

- частка дорослого населення, що має активний рахунок у банку або іншій фінансовій організації;
- частка дорослого населення, яка протягом останніх 12 місяців виводила кошти зі свого рахунку будь-яким способом;
- частка дорослого населення, яка з конкретно вказаних причин не має рахунку в жодній фінансовій організації;

– частка дорослого населення, яка користується інтернет-технологіями для проведення фінансових операцій різного роду (оплатити рахунки, здійснити купівлю-продаж товару чи послуги тощо) протягом останніх 12 місяців;

– частка дорослого населення, яка заощаджує кошти з метою відкриття чи управління власним бізнесом та інших конкретно визначених причин протягом останніх 12 місяців;

– частка дорослого населення, що отримала кредит в банку чи будь-якій іншій фінансовій установі протягом останніх 12 місяців;

– частка активних кредитів (ті, за якими йдуть виплати), виданих суб'єктам малого та середнього бізнесу, в сукупному портфелі активних кредитів, виданих комерційними банками;

– частка дорослого населення, яка визначає свої фінансові заощадження як ключовий ресурс власних доходів на адресні потреби протягом останніх 12 місяців;

– частка дорослого населення, яка будь-яким способом здійснювала грошові перекази протягом останніх 12 місяців;

– частка дорослого населення, яка отримувала заробітну плату від роботодавця протягом останніх 12 місяців;

– частка дорослого населення, яка володіє кредитною карткою;

– частка дорослого населення, яка має доступ до свого рахунку через мобільний пристрій;

– кількість підрозділів діючих комерційних банків, що припадає на 100 тис. чол. дорослого населення;

– кількість банкоматів комерційних банків, що припадає на 100 тис. чол. дорослого населення.

В одній із наукових робіт, присвяченій саме проблемі визначення ступеня зв'язку між фінансовою залученістю та фінансовою стабільністю [0], пропонується розділити показники, на основі яких можна оцінити фінансову залученість населення країни, на чотири блоки (таблиця).

Для досягнення якомога вищих значень перерахованих показників потрібно також враховувати ключові принципи Центру глобального розвитку (Center for Global Development) [0]:

– вільний вхід на ринок та конкуренція між фінансовими інститутами;

– створення достатньої кількості юридичних та інформаційних установ фінансового спрямування, які б забезпечували потужну інфраструктуру;

– стимулювання інформаційного попиту на фінансові продукти та послуги;

- забезпечення достатнього рівня безпеки та надійності провайдерів фінансових послуг;
- захист прав клієнтів із середнім та низьким рівнем життя від агресивної політики фінансових інститутів;
- забезпечення ефективного виконання існуючих нормативних актів;
- посилення координації між міжрегіональними фінансовими інститутами;
- збалансувати роль уряду із ринковим забезпеченням фінансовими продуктами та послугами;
- ефективне використання субсидій та податків;
- забезпечення систематичного збору, моніторингу та оцінки стану фінансового ринку.

Система розроблених блоків набору показників для оцінки рівня фінансової залученості населення

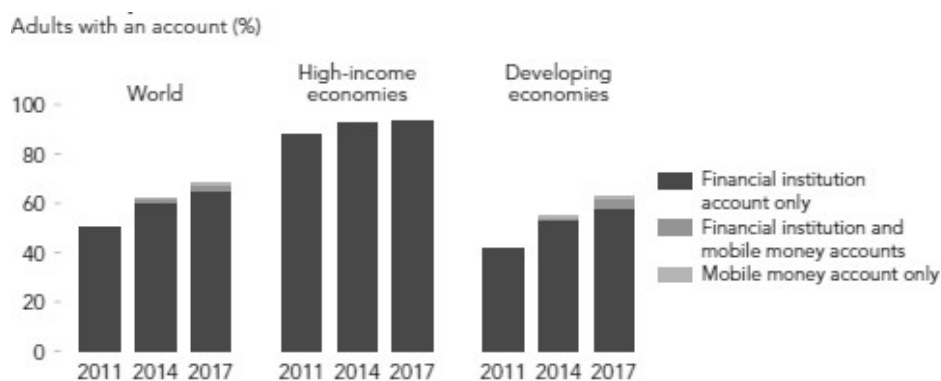
Назва блоку	Показники
Доступ	<ul style="list-style-type: none"> – фізична доступність банківських та інших фінансових об'єктів обслуговування населення; – кількість рахунків, відкритих у різноманітних фінансових інститутах; – частка населення, що володіє рахунками в будь-якому фінансовому інституті
Якість	<ul style="list-style-type: none"> – асортимент фінансових продуктів та послуг, представлених на ринку; – рівень розуміння клієнтами доступних фінансових продуктів та послуг (фінансова грамотність населення)
Використання	<ul style="list-style-type: none"> – регулярність, частота та тривалість використання різноманітних фінансових продуктів та послуг
Вплив	<ul style="list-style-type: none"> – зміни рівня життя клієнтів фінансового ринку, спричинені використанням фінансових продуктів та послуг

Відповідно до Методики МВФ [0] до індикаторів фінансової стабільності слід віднести наступні базові показники:

- відношення нормативного капіталу до активів, зважених на ризик;
- відношення нормативного капіталу першого рівня до активів, зважених на ризик;

- відношення кредитів та інших позичок, що не обслуговуються, (проблемні активи) із вирахуванням створених резервів до нормативного капіталу;
- відношення кредитів та інших позичок, що не обслуговуються, (проблемні активи) до сукупних кредитів та позичок (активи, які схильні до кредитного ризику);
- відношення розподілу кредитів та позичок за секторами до сукупних кредитів та позичок;
- норма прибутку на активи (ROA);
- норма прибутку на власний капітал (ROE);
- відношення відсоткового прибутку до валового доходу;
- відношення невідсоткових витрат до валового доходу;
- відношення ліквідних активів до сукупних активів;
- відношення ліквідних активів до короткострокових зобов'язань;
- відношення чистої відкритої валютної позиції до нормативного капіталу.

В останньому опублікованому звіті The Global Findex Database 2017 [0] представлено динаміку активності населення у використанні рахунків в різних фінансових інститутах та мобільних грошових рахунків у розрізі світу, високорозвинених країн та країн, що розвиваються протягом 2011–2017 рр. (рис. 1).

Рис. 1. Динаміка частки дорослого населення, яка має рахунок у фінансових інститутах та використовує мобільні грошові рахунки, у розрізі світу, високорозвинених країн та країн, що розвиваються протягом 2011–2017 рр.

Як бачимо, в усіх досліджуваних категоріях країн за представлений період прослідковується позитивна динаміка щодо залучення дорослого населення до фінансового ринку. Проте з огляду на рівень економічного

розвитку країн та їхній рівень фінансової стабільності можна побачити розбіжності в кількісному представленні даних показників.

В контексті проблеми визначення сили і напрямку зв'язку між рівнем фінансової залученості населення і фінансовою стабільністю країни, варто також звернути увагу на дослідження, в якому аналізується взаємозв'язок рівня максимального падіння темпу росту вкладів та депозитів комерційних банків та рівня фінансової залученості населення, як частки дорослого населення, що зберігає свої кошти у фінансових інститутах [0].

Роль залежної змінної виконував максимальний обсяг падіння темпу росту вкладів та депозитів, що виражався як різниця між максимальним та мінімальним річним темпом росту. Незалежними (факторними) змінними крім рівня фінансової залученості населення виступали також загальна кількість населення, ВВП на душу населення, рівень інфляції, фіктивна змінна кризового/ некризового загального стану економіки країни, темп росту ВВП, фіктивна змінна наявності/ відсутності ефективного системи страхування вкладів в країні, *Z-score* банківського сектору, відношення ліквідних активів банків до сукупних депозитів, відношення обсягу виданих кредитів до обсягу залучених банківських депозитів, індикатор відкритості капітальних рахунків. Загалом в дослідженні брали участь 95 країн із різним рівнем економічного розвитку. У результаті було отримано, що в країнах із середнім рівнем доходів більш висока частка дорослого населення, яка зберігає свої кошти у фінансових інститутах, сильніше впливає на стабільність темпу росту вкладів та депозитів комерційних банків ніж в країнах із високим і низьким рівнем доходів. Загалом збільшення частки дорослого населення, яка зберігає свої кошти у фінансових інститутах, на 10 % спричиняє зниження різниці між максимальним і мінімальним річними темпами росту від 3 до 8%.

Інше, не менш цікаве дослідження, присвячене аналогічній тематиці проводилося для 100 різних країн на основі динамічної моделі панельних даних [0]. В якості показників, які ідентифікували фінансову стабільність країни, що виступала в ролі залежної змінної, використовувались *Z-score* банківського сектору та частка простроченої кредитної заборгованості в сукупному кредитному портфелі. Набір показників фінансової залученості населення при цьому складався із частки активних кредитів, виданих суб'єктам малого та середнього бізнесу, в сукупному портфелі активних кредитів комерційних банків, частка суб'єктів малого та середнього бізнесу в загальній кількості активних позичальників комерційних банків. В якості контрольних змінних виступали ВВП на душу населення, частка у ВВП кредитів, виданих комерційними банками та іншими фінансовими

інститутами, відношення ліквідних активів до сукупних депозитів банків, частка непрямих іноземних інвестицій у ВВП, індикатор фінансової відкритості країни.

Результати дослідження показали, що більш висока частка активних кредитів, виданих суб'єктам малого та середнього бізнесу, в сукупному портфелі активних кредитів комерційних банків спричиняє більш високе значення Z-score банківського сектору, тобто означає нижчу імовірність ситуації дефолту комерційних банків. В той же час збільшення зазначено показника негативно впливає на частку простроченої заборгованості в сукупному портфелі кредитів, виданих комерційними банками. Стосовно частки суб'єктів малого та середнього бізнесу в загальній кількості активних позичальників комерційних банків, то збільшення даного показника також спричиняє ріст Z-score банківського сектору.

Незважаючи на специфіку підходів, які розглядають характер взаємозв'язку між фінансовою стабільністю і фінансовою залученістю з позиції синергії [0] (сильніший ефект на систему здійснюється тоді, коли явища фінансової стабільності і фінансової залученості розглядати комплексно, а не окремо) або компромісу [0] (ефект від комплексної взаємодії фінансової стабільності і фінансової залученості є слабшим ніж окремо від кожної складової) (1), з упевненістю можна говорити про присутність і значимість даного зв'язку.

$$Eff(\Phi Z, \Phi C) = Eff(\Phi Z) + Eff(\Phi C) + Cov(\Phi Z, \Phi C), \quad (1)$$

де $Eff(\Phi Z, \Phi C)$ – очікуваний ефект від взаємодії між фінансовою залученістю (ΦZ) та фінансовою стабільністю (ΦC);

$Eff(\Phi Z)$ – очікуваний ефект від фінансової залученості;

$Eff(\Phi C)$ – очікуваний ефект від фінансової стабільності;

$Cov(\Phi Z, \Phi C)$ – коваріація між фінансовою залученістю (ΦZ) та фінансовою стабільністю (ΦC), якщо $Cov(\Phi Z, \Phi C) > 0$, то між фінансовою залученістю та фінансовою стабільністю встановлюється синергія, якщо $Cov(\Phi Z, \Phi C) < 0$ – компроміс.

Представимо кілька прикладів того, як взаємодія фінансової стабільності та фінансової залученості населення однозначно підсилює одна одну (рис. 2).

- диверсифікована та стабільна база вкладів сприяє диверсифікації бази фондування фінансових інститутів;
- диверсифікація кредитного портфеля шляхом скорочення частки крупних позичальників;
- скорочення обсягів розвитку тіньового фінансового ринку, що знижує ефективність грошово-кредитної політики в цілому;
- удосконалення нормативної бази, що сприяє скороченню угод, проведених за рахунок відмивання коштів та фінансового тероризму;
- розширені можливості для отримання доходу та управління фінансовими ризиками;
- політична та соціальна стабілізація суспільства за рахунок зниження нерівності доходів
- підвищення фінансової грамотності населення, що сприяє прийняттю раціональних фінансових рішень

↑
Фінансова стабільність

↓
Фінансова доступність

- фінансово стабільне середовище передбачає створення сприятливих умов для пропозиції доступних фінансових продуктів та послуг, що дозволяє людям із різним рівнем доходу залучатись до фінансового ринку
- зростає загальний рівень довіри населення до фінансового сектору та імовірність активної участі у фінансовому житті суспільства

Рис. 2. Взаємозв'язок між фінансовою стабільністю та фінансовою доступністю

Як бачимо, фінансово стабільне середовище сприяє підвищенню загального рівня довіри населення до фінансового ринку, що робить його більш доступним і відкритим з однієї сторони. З іншої сторони – фінансова доступність закладає потужну основу для створення «здорового» фінансового середовища, в якому усуваються дисбаланси, спровоковані більшою мірою відсутністю достатньої інформації про ринок та недосконалим регулюючим процесом. Інформаційна асиметрія між клієнтами фінансового ринку та фінансовими інститутами щодо нових фінансових продуктів та послуг створює ситуацію розбалансованості фінансової системи, враховуючи той факт, що щорічно на фінансовий ринок виходить близько 150 млн. нових клієнтів. Тобто активні дії фінансових інститутів, спрямовані на розширення клієнтської бази фінансового сектору, можуть «розхитати» ринок і наповнити його недосвідченими та схильними до прийняття високо ризикованих рішень. Таким чином, фінансові інститути не повинні зловживати своїми інформаційними перевагами.

Система захисту клієнтів фінансового сектору повинна сприяти врегулюванню даної проблеми та сприяти стійкому розширенню фінансового ринку за рахунок своєчасного розкриття та пояснення фінансової інформації [0].

Висновки. Таким чином, було визначено, що рівень фінансової доступності (фінансового залучення населення) має прямий позитивний зв'язок з фінансовою стабільністю, при чому даний зв'язок не є однобічними. На основі даних Світового банку та МВФ розроблено комплекс статистичних показників, які найкраще описують взаємодію між даними явищами. Доведено, що фінансово стабільне середовище сприяє підвищенню загального рівня довіри населення до фінансового ринку, що робить його більш доступним та відкритим. Визначенню міри залежності між даними категоріями будуть присвячені подальші дослідження.

Бібліографічний список: 1. Claessens, Stijn, Patrick Honohan, and Liliana Rojas-Suarez. 2009. “Policy Principles for Expanding Financial Access: Report of the CGD Task Force on Access to Financial Services.” Washington: Center for Global Development. 2. Demirguc-Kunt, A., Klapper L., Singer D. and others Measuring Financial Inclusion and the Fintech Revolution, The Global Findex Database, p. 133. 3. Eisner, Marc Allen, Jeff Worsham, and Evan J. Ringquist. 2006. *Contemporary Regulatory Policy*. New York: Lynne Rienner. 4. Han R., Melecky M. Financial inclusion for financial stability: access to bank deposits and the growth of deposits in the global financial crisis // WB POLICY RESEARCH WORKING PAPER. 2013. No. 6577 (AUGUST). 5. Hannig A., jansen S. FINANCIAL INCLUSION AND FINANCIAL STABILITY: CURRENT POLICY ISSUES // Adbi working paper. 2010. No. 259 (DECEMBER). 6. Morgan P. J., Pontines V. Financial stability and financial inclusion // ADBI WORKING PAPER. 2014. No. 488. 7. Sahay R., Čihák M., N'Diaye P., Barajas A., Mitra S., Kyobe A., Mooi Y. N., Yousefi S. R. Financial Inclusion: Can it meet multiple macroeconomic goals? // IMF Staff Discussion Note. 2015. No. 15 / 17. 8. Показатели финансовой устойчивости. Руководство по составлению, Вашингтон, округ Колумбия, США: Международный Валютный Фонд, 2007 [Электронный ресурс]. Режим доступа: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/fsi/guide/2006/pdf/rus/guide.pdf>.

Полях С.С. Методические основы оценки взаимосвязи между финансовой вовлеченностью населения и финансовой стабильностью. Целью статьи является формирование теоретического подхода для оценки взаимосвязи между финансовым вовлеченностью населения и финансовой стабильностью. На основании рассмотренных исследований было

установлено, что уровень финансового вовлечения населения имеет прямое положительную связь с финансовой стабильностью, причем данная связь не является односторонней. Был разработан комплекс статистических показателей, которые лучше всего описывают взаимодействие между данными явлениями. Доказано, что финансово стабильная среда способствует повышению общего уровня доверия населения к финансовому рынку, что делает его более доступным и открытым.

Ключевые слова: финансовая вовлеченность населения, финансовая доступность, финансовая стабильность, экономический рост, Всемирный банк.

Poliakh S.S. Methodical bases of an estimation of interrelation between financial involvement of the population and financial stability. The success of the financial sector development depends on the number of satisfied customers. Very often the reason for the financial instability of the country is precisely the unwillingness of the population to perceive all that flow of financial information, which becomes a lifetime and is constantly gaining new forms. The constant updating of world financial trends may simply not be accepted by residents of a particular region, given the financial traditions that accompany all their activities.

Financial policy should necessarily ensure financial inclusion, financial literacy, financial integrity and stability, which will undoubtedly become the basis for protecting the rights of consumers of the services of the financial sector. The purpose of this article is to form a theoretical approach for assessing the relationship between financial attraction of the population and financial stability. On the basis of the analyzed research, it was determined that the financial inclusion of the level of financial attraction of the population has a direct positive relationship with financial stability, while this relationship is not unilateral. A set of statistical indicators was developed that best describe the phenomena under study. It is proved that a financially stable environment contributes to raising the general level of public confidence in the financial market, which makes it more accessible and open on the one hand.

Key words: financial involvement of the population, financial accessibility, financial stability, economic growth, World Bank.

Стаття надійшла до редакції: 13.03.2018 р.